

Hornýák Máté János¹

SOOS GÉZA KÜLÜGYI TEVÉKENYSÉGE

ABSTRACT

Géza Soos's foreign affairs activities

Based on recently discovered sources, this study sheds light on previously unknown details of Géza Soos's (1912–1953) wartime resistance activities, focusing on the period of his life when he played an important role in the foreign affairs administration of the Ministry of Foreign Affairs and the Reformed Church in Hungary.

Keywords: Géza Soos (1912–1953), Anti-German Resistance during WW2, History of the Reformed Church in Hungary, Bishop László Ravasz (1882–1975), Hungarian foreign policy during the inter-war period

Tanulmányunkban arra törekedtünk, hogy az legújabban feltárt források alapján Soos Géza háborús ellenálló tevékenységének eddig ismeretlen részleteit világítsuk meg, életének azon időszakára helyezzük a hangsúlyt, amikor a külügyminisztériumi és egyházi külügyi igazgatásban fontos szerepet töltött be.

Többen írtak már az 1912. október 13-án Kőbányán született² Soos Gézáról, de kevesen emelik ki, hogy református-evangélikus családból származott.³ Mindez azért fontos, mert mindkét egyház életébe belenevelkedett, aminek következtében mindkét egyház ügyeit képviselni tudta a háború alatti utazásai során. Kiemelik, hogy tehetséges gyermek volt, és kúriai bíró édesapjával nagy utazásokat tett Európában, ami lehetővé tette, hogy gyakorlatot szerezzen személyes kapcsolatok kialakításában és a nagyvilágban való tájékozódásban. Jogi tanulmányai mellett fontos volt számára a részvétel a lelki megújulásban. Töltéssy Zoltán volt a pél-

1 Hornýák Máté János, történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának külső munkatársa.
hornyakmate@gmail.com

2 Soos: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéze*, 1.

3 Soos Géza francia nyelvű önéletrajzában kitér családjá kettős vallási identitására, vö. Soos Gézáné Tüdös Ilona: *Mint a Jézus Krisztus jó vitézes. II. Tim 2:3. Emlékezés Soos Gézára*, Budapest, Magánkiadás, 1989, 1; Kiss Réka: Soos Géza, a kiemelkedő ifjúsági vezető és politikus, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. kötet, Budapest, Argumentum–ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 755–764, 756.

daképe, aki megalapította a Református Diákok Soli Deo Gloria Diákszövetségét (SDG), emellett részt vett a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) vezetésében is. Testvére, Soos Edit visszaemlékezésében kiemeli, hogy Géza hamar önálló lett, és járta a hazai és a külföldi táborokat, kiépítette kapcsolatrendszerét.⁴

Soos jogi végzettsége miatt hivatalosan mindig az Igazságügyi Minisztérium állományába tartozott. A következő állomások mutatják előmenetelét: Budapesti királyi központi bíróság (1940), a Miniszterelnökségre berendelt bírósági titkár (1940), Pestvidéki királyi járásbíróság (1941), Pestvidéki királyi törvényszék⁵ (1942). 1942. július 7-től az Igazságügyi Minisztériumban miniszteri titkár.⁶

1943-ban a Miniszterelnökség 3/b osztályán, a külföldi propaganda szervezési és irányítási feladatait ellátó szervezeti egységnél teljesített szolgálatot mint az Igazságügyi Minisztériumtól szolgálattételre átengedett bizalmas tisztségviselő. Így Szent-Iványi Domokos, a Magyar Függetlenségi Mozgalom első számú vezetője közvetlen környezetébe került. Ez azért is fontos, mert megmutatja a későbbi jogi viták alapját az igazságügyi és a külügyi tárca között a német megszállás után. Felvetődhet a kérdés, hogy Soos miként kerülhetett olyan fiatalon Teleki Pál bizalmi körébe – elég arra gondolni, hogy rajta kívül többen végeztek el az egyetemet aranygyűrűvel. Erre magyarázat édesapja kollégájával, Boér Elekkel⁷ való ismeretsége lehetett, aki szíven viselte egyháza nemzetközi kapcsolatait a két háború között, többször beszámolt Teleki Pálnak a protestáns nemzetközi konferenciákon szerzett tapasztalatairól.⁸ Közös barátjuk volt Szent-Iványi Domokos, akinek így több oldalról ajánlhatták Soos Gézát. A munkára való alkalmasságát mutatja, hogy megvolt benne a konspirációs tevékenység iránti fogékonyság. Ennek ellenpéldájaként elegendő a tragikus sorsú ifj. Varga Zsigmondra gondolni, aki tiszántúli teológusként több hibát követett el, a levelezési konspirációkat nem tartotta be, és ezek következtében a mauthauseni koncentrációs táborban halt meg, miután szolgálati helyéről, a bécsi református gyülekezetből elhurcolták.⁹ A berni magyar nagykövetség például tisztában volt Varga munkájával, jelezték neki 1943-ban, hogy ezt titkosabb módszerekkel kellene végeznie, mivel leveleit felbontották a német biztonsági szolgálatok.¹⁰ A korabeli magyar külügyi iratok kiemelik, a jó

4 Soos: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéje*, 1–3.

5 MNL OL K 577 Igazságügyminisztérium, Elnöki iratok, 1. doboz, 1920–1944. tétel, Az Igazságügyi Minisztérium tisztségviselői. A forrás jelentős, mert annak segítségével ténylegesen igazolható, hogy a bíróságok személyi állományában folyamatosan számontartották Soos Gézát.

6 BFL VII.1.a Budapesti Királyi Ítéltábla, Elnöki iratok, 1943/XII/17.

7 Kövesdy Boér Elek (Maroscsapó, 1972. november 26. – Újfehértó, 1952. január 8.) jogász, egyetemi tanár, a két világháború közti református külügyi tevékenységek meghatározó alakja. Életréhez lásd HORNYÁK Máté: Kövesdy Boér Elek kitelepítése, in: Kiss Réka–Lányi Gábor (szerk.): *Hagyomány, Identitás, Történelem 2021*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2022, 309–323.

8 MNL OL K 30 Miniszterelnökség, A tájékoztatási osztály iratai, 5. csomó, 1938.

9 Fekete Károly: Ifj. dr. Varga Zsigmond debreceni vértanú teológus, in: Bereczki András (szerk.): *Mártírok százada. 56 és a XX. század magyar református lelkészvértanúit*, Budapest, Kairosz, 2017, 51–62.

10 MNL OL K 84 Külügyminisztérium, Berni követség, 284. csomó, 310/1943. Varga Zsigmond.

futár beszéli az adott ország nyelveit, tisztában van annak aktuális politikai viszonyaival, de útja során a legkevesbé elegyedik bele ilyen irányú beszélgetésekbe, ugyanakkor hallgatagsága se legyen gyanús a hosszú utazások alatt.¹¹

Soos Géza már fiatalon ismertségre, tekintélyre tett szert, és bizalmi megbízásokat is elnyert, hogy nemzetközi konferenciákon ellássa a magyar képviseletet. Számos alkalommal volt tagja nemzetközi delegációknak, például 1940 februárjában Kiss Sándorral a belgrádi konferencián vett részt, amelyet a Miniszterelnökség 4. osztályán az egyházak előterjesztésére Soos Gézának kellett engedélyeznie, és a listán a saját neve is szerepelt.¹² Ezzel elég nagy szabadságot kapott a delegációk kialakítására. Eddigi ismereteink szerint ezen utakra például Karácsony Sándor református ifjúsági vezető és Victor János Budapest-Szabadság téri református lelkész is többször elkísérte, akinek a skót protestáns egyházakkal voltak jó kapcsolatai. A Magyar Nemzeti Diákszövetség tagjaként 1940 májusában Rómában tartózkodott az olasz–magyar főiskolai találkozáson.¹³ Ezeket az alkalmakat azért is tartotta fontosnak, mivel többször kifejezésre jutatta, hogy a fiataloknak keresttyén kapcsolatokat kell kiépíteniük az egyházak tagsága között is megjelenő turáni és nyilas eszmékkel szemben.

Fontosnak tartjuk bemutatni azt a történelmi helyzetet, amelyben Soos Géza elkezdte külügyi munkáját. Az egyházi és állami vezetők számára az első világháború egyik tanulsága volt, hogy az angolszász kultúrából jövőkre nagyobb hangsúlyt kell helyezni. A nemzetközi tanácskozásokra való felkészítésben Bethlen István is részt vállalt, elolvasta a külföldön terjesztendő egyházi külpolitikai anyagokat, és azokhoz javaslatokat tett. A köztük lévő ellentétek ellenére is Baltazár Dezső¹⁴ tiszántúli püspök tudtával és támogatásával tette mindezt, aki 1936-ban bekövetkezett haláláig betöltötte a zsinat elnöki tisztét.¹⁵ A háború közeledtével külpolitikai téren a külügyi vezetés és a református Konvent közti kapcsolat egyre szorosabb lett. A gyűléseken Soos Géza is részt vett, s az ott elhangzottakat a református-evangélikus külügyi bizottság felé továbbította. A Magyarok Világszövetségén keresztül a Külügyminisztérium 1938-ban szerződést kötött az

11 MNL OL K 58 Külügyminisztérium, A miniszter kabinetjének iratai, 15. csomó, III/1. tétel 1936.

12 MREZsL 2. f. fond Konventi külügyi bizottság iratai, 103. d. 2143/1940.

13 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 479. csomó, III-9. tétel, 5. Közgazdaságtudományi kongresszusok.

14 Baltazár Dezső püspökként kiállt a zsidók érdekei mellett. Így bizonyára figyelemmel kísérte a Németországban kibontakozó egyház- és zsidóüldözést. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal többször levelezett mezőgazdasági iskolák létesítéséről. Ezeknek kettős haszna lett volna: egyszerre adott volna képzettséget a vidéki mezőgazdaságból élő lakosságnak, illetve a képzettséggel rendelkezők könnyebben kaphattak vízumot a francia és angol gyarmatokon. Jó kapcsolatát a zsidósággal jelzi, hogy temetésére Stern Samu is elment 1936-ban, mint az Országos Izraelita Iroda vezetője.

15 Baltazár és Bethlen politikai küzdelmeiről lásd bővebben SZÁSZ Lajos: *Baltazár Dezső református püspök közéleti és egyházi tevékenysége*, Doktori (PhD) disszertáció, Budapest, ELTE BTK, Kézirat, 2021, 309–325.

evangélikus és a református egyházakkal, valamint a katolikus Szent László Társulattal,¹⁶ hogy együtt próbálják segíteni a kinti magyarság helyzetét, kicseréljék a külföldről kapott híreket. Összekötő szereppel Soos Gézát bízták meg.¹⁷

Az egyházi delegációk állami ügyekben való bevonása nem volt mindig járható út, például a berlini vezetésnek nem tetszett feltétlenül a Ravasz László-féle egyházi külpolitika, amelynek keretében teológusok hírszerzési és futárfeladatokat láttak el. De mit is tartalmazhattak az ilyen bizalmas jelentések? Például 1936-ban Hans Meiser müncheni evangélikus püspök prédikációjában beszélt arról, hogy mely iskolák faláról távolították el a keresztet és a Luther-képet, illetve, hogy a tanítók hol gúnyolják ki azokat, akik hittanra járnak, hol kényszerítik az embereket az egyházból való kilépésre, és hol érik a szülőket retorziók a hitük miatt.¹⁸ 1939-ben a katolikus egyesületek betiltásáról, teológiák bezárásáról és a Hitvalló Egyház tagjai elleni perekről olvashatunk a külügyminisztériumi jelentésekben. Kiemelték, hogy az íg hirdetésük miatt kiket vitt el a rendőrség.¹⁹ Nem tudjuk, Dietrich Bonhoefferrel volt-e közvetlen kapcsolata Soos Gézának és a református egyháznak. Annyi azonban bizonyos, a református Zsinati Levéltárban több, a névvel ellátott egyházi szórólap található a református zsinat számára címezve.²⁰

Diplomata útlevélük miatt – ami elvileg szabad utazást és vízumot engedett meg számukra, de azt minden egyes esetben külön kérvényben kellett kérvényezni az adott ország külügyminisztériumánál – a külügyminisztériumi védelem alatt álló személyek értékesé váltak az egyházak nemzetközi kommunikációjában. 1938 júliusában így delegálhatták Soos Gézát az eviani konferenciára az Anschluss után,²¹ ahol a németországi zsidók érdekében próbált segítséget szerezni. Ez a probléma nem volt új jelenség az egyházak számára, mert Hitler 1933-as hatalomra kerülése óta folyamatosan érkeztek hazánkba német menekültek.²² Az egyházakat képviselő

16 A Szent László Társulat 1861. május 5-én jött létre a Bukovinában, Horvátországban és Dalmáciában, majd pedig a nyugat-európai, illetve az észak-amerikai magyar nyelvű katolikusok lelkigondozására. A két háború közti időszakban a székesfehérvári katolikus püspök, Shvoy Lajos felügyelete alá tartozott a társulat. Shvoy 1927-től bekapcsolódott a munkába, 1937-ben nagyobb utat is tett Észak-Amerikában. Történetéről bővebben lásd Szemes József: *A Szent László Társulat története, 1861–1941*, Veszprém, Egyházmegyei Nyomda, 1942.

17 MNL OL K 30 Miniszterelnökség, A tájékoztatási osztály iratai, 1. csomó, 1939–1940, Egyéb adminisztrációs ügyek.

18 MNL OL K 63 Külügyminisztérium, A politikai osztály általános iratai, 186. csomó, 1936 21/3 Németország egyházi ügyek/Katolikus egyházi ügyek/pol-1936.

19 MNL OL K 63 Külügyminisztérium, A politikai osztály általános iratai, 192. csomó, 1939 21/3 Németország egyházi ügyek 53/pol-1939.

20 MREZsL 2. f. fond Konventi ügyi bizottság iratai, 4. doboz, iktatatlan nyomtatványok a Hitvalló Egyházzal kapcsolatban.

21 Vö. Kiss: *Soos Géza*, 759.

22 A Külügyminisztérium utazás- és útlevélügyi osztály (MNL OL K 72) korabeli vízumkérelmei között megszorodtak azon zsidó vallású személyek beadványai, akik 1938 márciusa után el akarták hagyni Ausztriát. Jellemző ügyirattípus ebben az időszakban a visszahonosítás, mivel aki több mint tíz éve elhagyta hazáját és nem tartott a budapesti hatóságokkal kapcsolatot, elvesztette a magyar állampolgárságát. Viszont kérhették az újbóli honosítást, amelyekhez már

Soos Géza azért is tudott közvetítő lenni, mert a Teleki Pált képviselő, Szent-Iványi Domonkos-féle irány és az egyházak külügyi tervei megegyeztek. Alaptézisük volt, hogy meg kell erősíteniük az angolszász országokkal való kapcsolatokat egy esetleges háború kitörése esetére, aminek fontos eleme volt a német térhódítás ellensúlyozása, ami gazdaságilag egyre nehezebb volt miután Ausztriát a Német Birodalomhoz csatolták 1938-ban. Ennek keretében több amerikai szórvány gyülekezet kapott a Miniszterelnökségtől komolyabb összeget, hogy aktív propagandát tudjanak kifejteni a hitéleti tevékenységeik mellett a kulturális életükre, kiállításokat szervezzenek, amelyekre meghívhatják az adott város és állam nevesebb személyiségeit.

Soos Géza munkaköre a Külügyminisztériumban a sajtó és kulturális osztályon Teleki Pál halála után főleg a következő országokra terjedt ki: Svájc, Finnország és Svédország, ezeken belül is a kulturális kapcsolatokra fókuszált.²³ A három ország közül azonban Svédországnak különleges jogállása volt, mert a svéd külügyminisztérium látta el a magyar érdekek képviselését a második világháború alatt Észak- és Dél-Amerikában, valamint az Egyesült Királyságban és gyarmatain, a budapesti Külügyminisztérium költségén. Így Stockholmon keresztül valójában a világ nagy részével fel tudta venni a kapcsolatot a magyar külügyi vezetés és az ökumenikus tanács. Ezek alapján egyenesen következett, hogy Raul Wallenberg az elsők között kereste fel Soost, miután Budapestre érkezett.²⁴

A sajtó és kulturális osztály anyagában található szigorúan bizalmas iratokból nem tudjuk, mennyit ismerhetett Soos Géza, azt azonban biztosra vehetjük, hogy asztalára kerültek az egyházi ösztöndíjasok jelentései. A kiválasztásukban aktívan részt vett, és segítette evangélikus részről Túróczy Zoltán püspök, református részről az Egyetemes Konvent lelkészi elnöke, Ravasz László püspök, világi elnöktársa, Balogh Jenő főgondnok és Boér Elek.²⁵ Több esetben az ösztöndíjas után zárójelben szerepel Soos neve. A háború közeledtével bizalmas jelentésekre voltak kötelezve az egyházi ösztöndíjasok is, ezekből csak pár darab maradt ránk, amelyekből arra következtethetünk, hogy havonta küldtek haza feljegyzéseket – van, amelyik részletesen jellemzi egy adott évfolyam politikai beállítottságát. Német területek esetén arra is kitér a jelentés, hogy ki az, aki szimpatizál a Hitvalló Egyházzal, és kik segíthetnek a magyar érdekek érvényesítésében.²⁶

szükségesek voltak az egyházak által kiállított keresztlevelek. Ezeket az esetek többségében meg is kapták, ha a Trianon előtti határokon belül született a kérelmező.

23 MNL OL K 66 A sajtó – és kulturális osztály iratai, 649. csomó, Soos Géza munkaköri leírásai.

24 Vö. Soos Géza levelét Auer Pál volt párizsi követnek (Kelt: 1947. szeptember 25.), közli Soos Gézáné Tüdös Ilona et al. (szerk.): *Evangéliumot Magyarországnak! Soos Géza emlékkönyv 1912–1953*, Budapest, Ráday Gyűjtemény, 1999, 138–144.

25 EOL Egyetemes Felügyelői Iratok 115. doboz, 2863/1943. A Magyarországi Ökumenikus Tanács Elnökségétől.

26 MNL OL K 107 Külügyminisztérium, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus, 104. csomó. 1943. december 30-án a következők küldenek a kulturális osztálynak levelet Bernből: Baross György, Hubay Miklós, Kibédi György, Móricz István, Bónis Béla és Nagy Péter (Soosnak címezi a levelét), Vaska Gyula.

A kulturális osztály feladata volt a román propaganda elleni harc is, amelynek eszközül szolgált a nyelvi lektorátusi rendszer a külföldi országokban. Finnország (Helsinki) és Svájc kapcsán Soos panaszkodott feljegyzéseiben a román görögkatolikus ösztöndíjasok nagy száma miatt. Svájcban ez azért volt problémásabb, mert Genfben székel az Ökumenikus Világtanács, amely erőteljesen nyitott a görögkatolikus és ortodox egyházak felé ebben az időben, akiknek pedig a külpolitikai érdekei a mieinkkel ellentétesek voltak több tekintetben. Magyarország elcsatolt részeiről Genfbe érkező ortodox teológusok a saját országuk külügyminisztériuma által terjesztett kiadványokat jutatták el minél több személyhez.

Baselbe Soos Géza Némegy Lajost²⁷ javasolta.²⁸ Soos feladatai közé tartozott a külföldi előadó utakra készülő professzorok felkészítése, így foglalkozott többek között Kodolányi János előadásainak megszervezésével.²⁹ A külügyi területen dolgozók mindig is teljesítettek futárszolgálatokat, Soos Gézát is többször kérték fel egyedi küldemények postázására.³⁰ Esetében azonban nehéz megállapítani, mikor végezhetett ilyen utat, mivel a legtöbb esetben nem szerepelt a futárok jegyzékén. Többször tette szóvá a Külügyminisztérium futár osztálya, hogy a sajtó és kulturális osztály önálló futárrendszert pénzel, ezzel pedig megsértette a minisztérium futárszolgálati rendeletét.³¹ Soos esetében más volt a helyzet, mert hivatalból látta el a református, az evangélikus és a szerb ortodox egyház futári feladatait is. Utóbbi egyház azért is vált fontossá számára, mivel Irinej újvidéki püspök támogatta az egyházak közeledését, és Visser' Hooft, ebben az időszakban a Keresztény Ifjúsági Világszövetség (World Student Christian Federation) vezetője, jó kapcsolatokat ápolt vele: az ortodox és protestáns közeledést részben az újvidéki püspökön keresztül látta keresztülvihetőnek.³²

A következőkben a töredékes források alapján megpróbáljuk rekonstruálni, hogy Soos Géza háború alatti útjaival kapcsolatban melyek lehetnek a biztos pontok. Az alábbi utakról tudunk: 1942 október–novemberében Helsinkiben járt. Kállay Miklós személyes utasítását hajtotta végre, amelynek tartalma az iratból nem derül ki,³³ ekkor kapott külön engedélyt zárt helyen való tartózkodásra és át-

27 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 554. csomó, 3341/42.

28 Némegy Lajos (1912. augusztus 24., Hajdúszovát) bölcsészettudományi doktorátust szerzett középiskolai tanárként és óraadóként tanított a debreceni egyetemen is. Felesége, Dienes Éva révén belső kapcsolata volt a református egyház belső köreivel.

29 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 602. csomó, 38.217/1943. Kodolányi János levele Soos Gézához.

30 MNL OL K 107 Külügyminisztérium, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus iratai, 172. csomó, 1943. áprilisi futárposta jelentése

31 MNL OL K 59 Külügyminisztérium, Az elnöki osztály iratai, 53. doboz, 6774/1/1941. Rendelet a futárszolgálattal kapcsolatban kiadott rendelkezések pontos betartása tárgyában. Bővebben foglalkozik a futárok által betartatandó szabályokkal PRITZ Pál: *Iratok a Magyar Külügyi Szolgálat történetéhez 1918-1945*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

32 MREZsL 2. a. fond Konventi közigazgatási iratok, 101. doboz, 7684/1941. Hőgye Mihály jelentése

33 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 554. csomó, III-4. tétel/S-Sz/ 33.515/1942.

haladásra. 1943. január–február során szüksége volt német, svájci, francia vízumra³⁴ (illetve Keresztes Fischer Ferencnél járt Finnországban, mint az adott ország szakreferense egy leventecsoporttal, akik nagy része SDG-s volt).³⁵

1943. február 4–18. között Bern–Vichy utat teljesített. A fő feladata a nyelvi lektorátusi rendszer kiépítése ügyében folytatott tárgyalások megtétele volt.³⁶ Útja kapcsán több forrást találunk a külügyi iratok között azzal kapcsolatban, hogy a Franciaországban internált magyarok számára jobb körülményeket akart biztosítani, ők a német megszállás előtti politikai cselekményeik vagy az idegenlégiós múltjuk miatt kerültek a veszélyesnek tartott személyek közé.³⁷

1943. március–áprilisban időtakarékoság szempontjából Stockholm–Berlin repülőjárat használata volt engedélyezett a számára.³⁸ Ekkor megbeszélést folytatott Hidem³⁹ evangélikus érsekkel és Manfred Björkquist stockholmi püspökkel.⁴⁰ Az egyházi és az állami külügy közti kapcsolat eredményeképp Ravasz László ezen utakról írásban, illetve szóban mindig jelentést kapott, amire a püspök úr határidőnaplói is rávilágítanak.⁴¹

Soos 1943. április 28-tól Boér Elekkel Svájcban járt, Genfben egyházi tanácskozáson szólalt fel, amiről nem maradt fent jegyzőkönyvünk. Szállásuk Emil Brunner teológus professzornál volt, a követség utasítást adott, hogy minden felmerülő költséget ki kell számukra fizetni. A külügyminisztérium igazoló bizottsági irataiban azt állítja Soos, hogy – saját felelősségre – ekkor orosz diplomatákkal vette fel a kapcsolatot, és erről utólag értesítette külügyminisztériumi feletteseit.⁴²

34 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 554. csomó, III-4. tétel/S-Sz/ 34.549/3.b 1942.

35 MREZSL 2. a. fond, Konvent Közigazgatási iratok, 85. doboz/1401 Egyesült Női Tábor Elnökének levele.

36 MNL OL K 84 Külügyminisztérium, Berni követség, 227. csomó, 40. tétel, Futárügyek 1934–1949, Soos Géza, 1943.

37 MNL OL K 71 Külügyminisztérium, A külföldön élő magyar állampolgárok gondozását ellátó osztály, 130. csomó, 31.016/9-1943, A franciaországi magyar származású internáltak segélyezése.

38 MNL OL K 89 Külügyminisztérium, Helsinki követség, 2. csomó. Ezen útja után találunk a futárszolgálatról egy emlékeztetőt, amely szerint a sajtó és kulturális osztály a futár osztályon nem mutatta be a csomagokat, így azok szabályellenesen magánküldeményeket tartalmazhatnak. Ezért a sajtó- és kulturális osztály a saját költségén több futárt nem indíthatott, hanem a központi szolgálatot kellett igénybe vennie (vö. 41.474./ 3.b/ 1943). Ezenkívül Bodolay Klára a sajtó- és kulturális osztály gyors- és gépirója Szent-Iványi Domokos titkárnőjeként többször helyezett el a futár osztályon titokban levelet a zürichi postában, amely nem szerepelt aztán a csomagjegyzékben. Ez szabálytalan volt, így nem tudhatjuk, mit tartalmazhattak az ilyen levelek, egy esetben portósan feladta a követségi alkalmazott a küldeményt. 1944 közeledtével a magánküldemények közül is többet továbbítottak, ha azokat nem lezárt borítékban kapta meg a futárosztály.

39 Az érsek neve többször előfordul az iratokban, kiemelve, hogy fontos kapcsolat volt a nyugati egyházakkal külpolitikai téren. Mivel azonban kutatásaink során ilyen személyt nem találunk, nem tudunk a személyéről többet megállapítani. Felmerülhet egy esetleges álnév alkalmazása az iratokban, aminek feloldását még nem sikerült végrehajtani.

40 A/1c 651/1943. Dr. Soos Géza beszámoló északi útról.

41 RL, C/141 Ravasz László, 8. dobozban lévő jelentések.

42 BFL XVII. 1547, 3. doboz, Soos Géza igazolási ügye.

Egy jogot végzett, 32 éves ember esetében nehezen feltételezhető, hogy önállóan cselekedhetett. Az esetleges háttérember Bethlen István lehetett, hiszen Soos az ő régi bizalmasát, Boér Eleket kísérte ekkor. Ezen útjukkal Kállay Mikós miniszterelnök elégedett volt, de a további utazást a svájci vízum megszerzésének nehézsége miatt nem tartotta szükségesnek a külügyminiszterrel egyetértve.⁴³ 1943. július–augusztusban Soos feleségével Rómában és Svájcban járt. Ekkor kereste fel az Internationaler Versöhnungsbund⁴⁴ konferenciát egy templomban, a svájci Saanenben, amelynek a témája a háború utáni keresztyén Európa volt.⁴⁵ Itt összességében pozitívan fogadták a magyar delegációt, de nemcsak egyházi kérdésekben, hanem gazdasági és politikai téren is helyt kellett állnia. A konferencia – ahol a magyar államnak külön be kellett jelentenie Soos Gézát, illetve Sóskuty Ottót – a svájci belbiztonsági szolgálatok engedélyével zajlott.⁴⁶

1943 szeptemberének közepén Soos Svájcba indult, és felkereste Ernst Sartorius nyugdíjas YMCA-munkatársat. Annyi bizonyos, hogy általában rövidebbek voltak (hat-nyolc nap) a svájci futárok külföldi útjai.⁴⁷

Több olyan eset dokumentált, amikor pontos iktatószámmal rendelkeztek a református egyház külügyi táviratai.⁴⁸ Felvetődhet a kérdés, hogy Soos Gézán kívül milyen lehetőségei voltak az egyházaknak a nemzetközi kapcsolattartásra. Ilyen volt például Szabó István ungvári lelkész 1942-es útja.⁴⁹ Szabó észak-amerikai kiküldetése során járt Törökországban, Indiában (itt letartóztatták, de a Külügyminisztérium kiszabadította) és Szingapúrban. Az akció Teleki Pál tudtával és anyagi

43 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó – és kulturális osztály iratai, 601. csomó, K-40337/43 Dr. Boér Elek. 1943. május 7.

44 Az Internationaler Versöhnungsbund szervezetet 1919 októberében hozták létre a későbbi békek elősegítése érdekében. A II. világháború alatt felkarolták a Svájcba érkezett menekülteket.

45 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 574. csomó. A svájci rendőrség azzal a feltétellel engedélyezte a konferenciát, hogy a résztvevőknek előre be kell jelentkezniük náluk. Magyarországot Sóskuty Ottó újságíró képviselte július 17–25. között, és kis időre Soos Géza is jelen volt. A külföldiek között sok volt a megszállt területekről érkezett menekült. Soos ekkor találkozhatott Karl Barth-tal. Téma volt a német megszállt területeken az egyházi élet és a zsidóság üldözése, értesülések szerint ekkor már 9 millióan voltak német táborokban. Kijelentik, hogy az egyházaknak nagyobb erővel kell hallatnia a hangját az üldözöttek érdekében. Történelmi határaink visszaállítását nem hangoztatták, mivel a hallgatóság nem volt rá vevő. A delegáció kiemelte, hogy nálunk vallásszabadság van, számos gazdasági és társadalmi kérdésben képviselniük kellett Magyarországot. Szintén téma volt, hogy a Népszövetség miként tudná a keresztyéni elveket jobban érvényesíteni.

46 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó – és kulturális osztály iratai, 574. csomó, K-42971/43, Sóskuty Ottó 1943. július 28-i jelentése. A jelentés szerzőjéről többet nem tudunk, később a hazai történeti forrásokban eddig még nem találkoztunk a nevével.

47 MNL OL K 76 Külügyminisztérium, A futárhoza iratai, 6 csomó.

48 RL, C/141 Ravasz László, 8. doboz, 13 irat: feljegyzés az 1943-as olaszországi helyzettel kapcsolatban.

49 MNL OL K 71 Külügyminisztérium, A külföldön élő magyar állampolgárok gondozását ellátó osztály iratai, 93. csomó, 1015/1940, 1940-I/4-1015 dr. Máthé Elek.

támogatásával valósulhatott meg, később Bárdossy László is támogatta.⁵⁰ Szabó fő feladata a gyülekezetek látogatása volt, igazszolgálat, és képviselni a magyarság érdekeit, jelezve, hogy nem mindenki szimpatizál a Harmadik Birodalom törekvéseivel. Teleki Pál azért is tartotta jó választásnak a személyét, mivel amerikai felesége révén ismerte a kinti emberek mentalitását, tudta, miként lehet őket megszólítani. 1939-ben valószínűleg már a miniszterelnök kérésére tett utat Amerikában, hogy a protestáns szervezetekkel felvegye a kapcsolatot.

Kivételes esetnek számított, amikor 1943 júliusában a Magyar Ökumenikus Tanács megalakulása alkalmából az Egyetemes Egyháztanács⁵¹ képviselőjében Magyarországra érkezett Nils Ehrenström, mint az egyetemes Egyháztanács megbízottja, amely rendezvényen a nemzetiségi egyházak képviselői is részt vettek, például Ciric Irinej újvidéki szerb püspök. Ehrenström ekkor Soos Géza kíséretében, a magyar külügy sajtó- és kulturális osztályának költségén felkereste a Tahi konferenciatelepet, Balatonszárszót, Kolozsvárt, Debrecent és Sopront. A látogatást a miniszterelnök és a külügyminiszter is támogatta, a fennmaradt számlák alapján utóbbi állta a költségek jó részét. Más nagyobb hivatalos látogatás nem volt a genfi központ részéről a háború alatt. Soos svájci útjai során John Foster Dulles az Egyetemes Egyháztanácsnál a háború utáni időkre felkészülő munkákban vett részt, illetve Allen Dulles, az amerikai hírszerzés (OSS) európai vezetőjének neve is felmerült mint lehetséges tárgyaló partner, ő ebben az időszakban Svájcban látta el a feladatait. A Dulles testvérek Visser' t Hooft későbbi emlékiratában is előke-
rülnek, mint akikkel több esetben konzultált a háború folyamán.⁵²

Soos finnországi kapcsolatainak eredményeképpen támogatta az evangélikus küldöttségek tagjainak útlevélszerzését, így egy bizonyos Saarisalo Aspel Akselnek is 1942-ben.⁵³ Református és evangélikus újságok postázása szintén Soos feladata volt Horvátországba, de a megszállt Bánátba is. Így karolta fel Ágoston Sándor jugoszláviai református püspök⁵⁴ kérését, amely a *Református Igehirdető és Igazság és Élet* példányaira vonatkozott.⁵⁵

Soos minisztériumi munkája mellett az 1939-ben megalakuló Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság helyettes ügyvezetője lett, amely bizottság vezetésébe a református és evangélikus egyházak három-három delegátust küldtek, és

50 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 549. csomó, III-2. tétel, dr. Szabó István/1942.

51 Az Egyetemes Egyháztanács az Egyházak Világtanácsának a jogelődje, a mai névvel és formájában 1948-ban alakult meg a keresztény egyházakat összefogó világszervezet.

52 PAP László: *Tíz év és ami utána következett 1945–1963. Adalékok a Magyarországi Református Egyház XX. századi történetéhez*, Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1992, 14.

53 MNL OL K 89 Külügyminisztérium, Helsinki követség, 3. csomó, Útlevél kérelmek: Saarisalo Aspel Aksel/1943.

54 Ágoston Sándor a Jugoszláviai Református Egyház püspöke volt. A délvidék visszatérése után jogilag Magyarországon élt, de ellátta a bánáti, horvát és szerb területeken élők lelki gondozását.

55 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 612. csomó III-4. tétel, Ágoston Sándor/1944.

amelynek keretében többen kijutottak nyugat-európai konferenciákra. A Magyar Menekültügyi Ifjúsági Bizottság (MMIB) a Kálvin tér 8. szám alatt székel. A kutatás során feltárt iratokat a Pax Romana nevében Frenyó Zsófia⁵⁶ látta el aláírásával, míg az Ökumenikus Ifjúsági Bizottság nevében Pap László⁵⁷ 1943. január 11-én. A két szervezet közös szervezete lett 1942-től a Fiatal Magyarok Bizottsága a Menekültekért,⁵⁸ a külföldi adományok mértéke elérte a 140 ezer svájci frankot.⁵⁹

A menekültek számára 1944. február 22-én lengyel nyelvű magyar történelem-könyv elkészítéséről döntöttek a Miniszterelnökség 3.b osztályán, amelynek Soos Géza is tagja volt. Mivel a zsidó származásúakkal egyetemben a lengyel és más nemzetiségű menekültek is veszélyben voltak, több épületet svéd védelem alá helyeztettek, mint az SDG fővárosi, VIII. kerületben lévő, Vas utca 19. szám alatt található irodáját is. Zeyk Adél svájci tartózkodása alatt a háború idején pénzügyi támogatást kapott Soos Gézától, a lengyel menekültek számára érkező angol támogatások továbbítása mellett hírszerzési feladata is lehetett.⁶⁰ Ezért a munkájáért a háború után a Magyar Közösség-per során támadások érték.⁶¹

A német megszállást követően folyamatosan cserélődött ki a sajtó- és kulturális osztály állománya, többek voltak kénytelenek elhagyni az osztályt, míg másokat – mint nem megbízható személyeket – levéltári feladatok ellátására rendelték, így Soos Gézát is.⁶² A zsidóüldözés idején sárga csillagos házként jelölték meg a Budai Várban lévő Tárnok utca 18. szám alatti külügyi használatú épületet, ahol Soos is dolgozott.⁶³

56 Frenyó Zsófia 1944–1945-ben kereskedelmi középiskolai tanár Budapesten.

57 Pap László (1908. február 28, Szentés – 1983. november 16, Budapest) Református lelkész oklevelet szerzett majd 1938-tól tanított a Dunamelléki Református Egyházkerület teológiáján, Budapesten. Tanulmányai alatt megfordult Zürichben és Utrechtben, így külföldön már korán kapcsolatokat épített ki. 1943-ban valószínűleg ki akarták küldeni Stockholmba, egyházi személyekkel tárgyalni. Aktívan részt vett a református egyház embermentésében, amire gyorsírószövegek naplója is bizonyíték. Munkája során a Pozsonyi úti gyülekezet, a Kálvin téri gyülekezet és a Bethesda Kórház között számos alkalommal megfordult. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az egyházi iratok szerint számos szövetséges lelőtt pilótát aktív gyülekezeti tagok és munkások mentettek meg, számukra az egyházkerület felügyelete alatt álló kórházból könnyebb lehetett gyógyszereket szerezni. Feladata volt Soos Géza távozása után átvenni az Ökumenikus Világtanáccsal való kapcsolatfelvételt hazai szinten, amelyet példás módon teljesített is 1948-ig.

58 A bizottságot Soos Géza javaslatára hozták létre, vö. SZEKÉR Nóra: *A Magyar Közösség története*. PhD értekezés, Budapest, PPKE BTK, Kézirat, 2009, 104.

59 A két szervezet tevékenységének kutatását nehezíti, hogy kevés irat maradt fent róla. A hivatalos központ hiába volt a Kálvin téren, levelezési címnek Soos Géza a saját külügyi hivatalát adta meg – ezek az iratok pedig nem kerültek be a külügyminisztériumi levéltár MNL OL-ban őrzött állományába.

60 MREZsL 2. a. fond Konventi közigazgatási iratok, 83. d. 4345/1941 Levél továbbítás a brit követség segítségével.

61 A Magyar Testvéri Közösség felépítéséről és működéséről, az abban való protestáns jelenlétről lásd SZEKÉR Nóra: *Titkos Társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*, Budapest, Jaffa, 2017.

62 MNL OL K 59 Külügyminisztérium, Az elnöki osztály iratai, 16. doboz, 89/1944. Kovács János külső szolgálat alól való mentesítése. 1357.

63 MNL OL K 59 Külügyminisztérium, Az elnöki osztály iratai, 16. doboz, 89/1944. Kovács János külső szolgálat alól való mentesítése. 1356.

A német megszállás napjáig a külügyminiszter tudtával és belegezésével történtek a református egyház külügyi akciói, amit Sztójay Döme kérésére állítottak le hivatalosan március 19-én. 1944 szeptemberében Boér Elek az Ökumenikus Tanács nevében levélben fordult Hennyey Gusztáv külügyminiszterhez, hogy továbbra is használhassák a külügyi táviratokat, a futárokat, és kapjanak támogatást a munkájukban, főleg a Genffel és Stockholmmal való kapcsolattartásban. Kérték, hogy olyan delegátus mehessen Stockholmba és Genfbe, amelyet már ismernek odakint. A genfi követség többször gyanakodott az Ökumenikus Bizottság Ifjúsági tagozatára, amely külföldre jutatott el híreket a zsidó deportálásokkal kapcsolatosan, de ezt nem tudták végül bizonyítani.⁶⁴ A gyanú azért is érte Soos Géza körét, mert Karl Barth köre 1944 júliusában tiltakozott a deportálások ellen, és a követség tudott a vele való találkozásokról.⁶⁵

1944 novemberétől tagadta a Külügyminisztérium az Igazságügyi Minisztérium felé, hogy tudhatnak információkat Soos Gézáról, mivel nem tette le az esküt Szálasira.⁶⁶ Valójában bizonyára rendelkeztek néhányan információval, mert az olaszországi tartózkodása idején fejtettek számára bért a sajtó- és kulturális osztályon, illetve Budapest kiürítése során szerepelt a Balatonfüredre kitelepítendő személyek listáján.⁶⁷ A feljegyzések az bizonyítják, hogy Soost 1944. április 6-án kereste a Gestapo először, pedig már 1942-ben hivatalosan megkeresték a magyar külügyet azzal kapcsolatban, hogy ki ő a minisztériumban.⁶⁸ Ennek ellenére a külügyi iratokban számos alkalommal szerepel a neve, mint aki ügyeket intéz. Egyes esetekben egyházi felsőbbbségre hivatkozott: 1944. június 27-én Vajta Vilmos stockholmi ösztöndíjas esetében járt el, püspöki kérésre,⁶⁹ tehát valószínűleg Raffay Sándor evangélikus püspökre gondolt. 1944. június elején Bónis Béla református teológusnak küldött levelet, amelyben egy májusi mátrai konferenciát említett meg. 1944. június végén az SDG érdekében a Pénzügyminisztériummal levelezett. 1944 június–júliusában az SDG Darányi háza kapcsán is előkerültek iratok a kutatás során, de az aláírások másfajta képet mutatnak, így nem tudjuk, valójában ő írta-e alá azokat. 1944. június 30-án Bónis Bélának is küldött még

64 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 619. csomó. Svájci közlemények a Magyarországon lakó zsidók állítólagos deportálásáról, 935. res., 1944. július 18.

65 MNL OL K 107 Külügyminisztérium, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus iratai, 177. csomó, 238/kig.res-1944, Svájci közlemények a Magyarországon lakó zsidók állítólagos deportálásáról. Genf, 1944. július. 13.

66 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 602. csomó, III-4. 1. tétel, 47/Res.

67 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 649. csomó, III-4. 1. tétel, 91/Res.

68 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 556. csomó, III-5. tétel, Állítólagos Soos Intézet felül érdeklődik a Német Birodalmi Külügyminisztérium. Mivel nem tudták hivatalosan, hol kell személyét keresni a magyar külügyi hivatali rendszerben, de valójában nem vezetett semmilyen intézetet.

69 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 612. csomó, I-4. tétel 1944, Vajta Vilmos.

egyházi anyagot,⁷⁰ 1944. július 12-én pedig szerepelt a Külügyminisztérium Balatonfűredre kitelepítendőek listáján.⁷¹ 1944. szeptember 1-jén Reisch Alfréd Genfből rákérdezett arra, hogy Bónis Bélától továbbra is elfogadhat-e egyházi jellegű küldeményeket, ami azt jelenti, hogy eddig biztosan tudott Soos Géza körének információkat juttatni, a kérdés ellenére azért a küldemény elindult Magyarországra.⁷² Szerepe azért is fontos volt, mert Ravasz László gyógyszereit ő szerezte be, és juttatta el Budapestre futárpostával. 1944. szeptember 5-ei az első irat, amely a svájci követségen kelt, és arról tájékoztat, hogy következő héten a Leányfaluban lévő házában felkeresi Ravaszt a követség autójával.⁷³ 1944. október 24-én Ravasz Lászlót személyesen tájékoztatta az Ökumenikus Világtanács leveléről, amely a háborús károk kimutatását kérte, ehhez a püspök meg is adta a kárjelentéseket az egyház részéről.⁷⁴

Soos szövetségesekhez való repülését szokták a legtöbben ismerni és idézni az évfordulók kapcsán.⁷⁵ Célja volt Budapestet védett várossá nyilvánítása, és nála volt az auschwitzi jegyzőkönyv is. Az utat azért emelném ki, mert Hőgye Mihály visszaemlékezése szerint nem sok hiányzott ahhoz, hogy Péter Gábor is vele tartson,⁷⁶ ami jelzi, hogy Soos mennyire összetett kapcsolatrendszert épített ki az ellenállás során. Hőgye Mihály Németországban teljesített szolgálatot mint az ott dolgozó reformátusok lelkésze, közben a Hitler elleni katonai vonallal is megismerkedett, amit az életrajzi írása⁷⁷ mellett levéltári források is megerősítenek. A neve sokszor szerepel a kulturális osztály iratain; Soos Gézával is találkozott több esetben futárútjai alkalmával, általában Münchenben.⁷⁸

Soos Géza Magyarországon maradt felesége szerint⁷⁹ lehetőségük lett volna elhagyni az országot 1944. december 22–23-án egy Svájcba tartó vonaton, amelyen 53 gyermek tartózkodott a nyilasok engedélyével, erre azonban végül nem került

70 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 612. csomó, I-1. tétel 1944, Bónis Béla.

71 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 649. csomó, Kitelepítendőek/1944.

72 MNL OL K 107 Külügyminisztérium, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus, 177. csomó, 23. tétel, Bónis Béla.

73 RL A/1c 1255/1944. Soos Géza Fellner Harold követségi titkár látogatását jelenti.

74 RL A/1c 1376/1944. Soos Géza anyagi károkról kér kimutatást.

75 Soos Géának az ellenállásban betöltött szerepe kapcsán a szövetségesekhez való eljutását emelik ki a legtöbb esetben, amikor Pápán, egy német repülőgépet szerezve eljutott egy küldöttség tagjaiként a dél-olaszországi Bari repülőterére. Abban bízott a delegáció, hogy így Budapest megmenekülhet az ostrom alól. Végül Olaszországban Soos Géza korlátozva volt a mozgásában, kapcsolatba lépett a római svéd követséggel, hazajutását azonban vélhetőleg a szovjet követség tagjai nem javasolták, amivel igyekeztek őt félre állítani.

76 HÖGYE Mihály: *Az utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén*, Püski, 1993, 43.

77 HÖGYE: *Az utolsó csatlós?*, 45.

78 MNL OL K 66 Külügyminisztérium, A sajtó- és kulturális osztály iratai, 603. csomó, III-4. tétel / 1943 S-SZ.

79 Soos: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéze*, 37.

sor.⁸⁰ A vonaton végül a református egyházi elit némely nagyobb gyermeke és más felekezetűek is elhagyták az országot, így Péter János, Bodoky Richárd, Haypál Béla lelkészek, illetve Szentágothai János későbbi akadémikus gyermekei, aki rokonságban állt Bodoky Richárddal, a Bethesda kórház igazgató lelkészével.

1945. november 27-én felhatalmazták Soos Gézát, hogy a Magyarországi Református Egyház nevében a szétszórtságban élő református magyarokat összegyűjtse, és ha nincs lelképásztoruk, kiszolgáltassa az úrvacsorát.⁸¹ Ez azért fontos, mert szembement az 1933. évi II. egyházi törvénnyel, hiszen ő ekkor még nem volt felszentelt lelkész, és így nem oszthatott volna úrvacsorát. Cserébe azt kérték tőle, hogy pontos missziói jelentéseket készítsen az Egyetemes Konvent számára a négy református püspök bizalma alapján, mivel mindegyik hozzájárult az egyházi törvények felülbírálatához.

Ugyanebben az időben, 1945. december 3-án kapott Csornoky Viktor a washingtoni magyar követség első titkára felhatalmazást az észak-amerikai gyülekezetek látogatására, kapcsolatok felvételére, és kiemelik gazdag tapasztalatait egyházi téren, ami a német megszállás alatti tevékenységére utalhat. Bereczky Albert vallás- és közoktatási minisztériumi államtitkár 1945. december 10-én közbenjárt a család egyesítése érdekében a külügyminiszternél.⁸² Végül Gyöngyösi János külügyminiszter a család számára 1945. december 17-én engedélyezte Magyarország elhagyását, azzal a kikötéssel, hogy kíséző nem mehet velük. Soos Géza Olaszországba kikerülve az UNNRA (United Nations Relief and Rehabilitations Administration) megbízottja lett a magyar deportáltak érdekében. Ebben az időszakban adott személyesen a pápának jelentést a hazai egyházak helyzetéről.⁸³

A háború éveiben Soos Géza megismerkedett a református és evangélikus egyház hitvallóival és későbbi, magas pozíciókba került békepapaival. Elég Bartha Tibor későbbi püspökre gondolni, aki meghatározta az 1956 utáni református vezetést, vagy Péter János püspökre, aki 1949–1950-ben azokban a külföldi országokban tevékenykedett, ahol Soos Géza is szolgált, és próbálta bebizonyítani, hogy számos kérdésben nincs igaza hajdani szolgatársának. Soos és Péter 1945 utáni kapcsolata másik tanulmány tárgya lehetne. A korszak egyházi szempontból tabu témává vált, mivel akkori békepapjainak fiatal éveit is fel kellett volna tárni, amikor még együttműködtek az úgynevezett „reakciós” elemekkel, akár Boér Eleket vagy Bethlen Istvánt említjük, ezt pedig nem engedhették meg maguknak. Az akkor politikai hatalmon lévők szintén titkolni igyekeztek, hogy hol vannak életútjaiknak közös szálai az egyházakkal és a német megszállást követő ellenállással.

80 MNL OL K 141 Külügyminisztérium, Zürichi főkonzulátus, 176. csomó, c/6. tétel.

81 RL A/1c 2371/1945. Soos Géza úrvacsoraszolgáltatásra való felhatalmazás ügyében válasz. Soos Géza lelkésszé szentelésére végül Svájcban került sor 1950-ben.

82 MOL OL XIX-J-1-r Külügyminisztérium: Titkárság, 1. doboz, 324/1945., illetve MNL OL XIX-J-1-u, 23. doboz (Gyöngyösi János hagyatéka), 25/E, 1945. október. 27.

83 Soos: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéze*, 46.

A külföld pedig egy ideig a fennálló kapcsolatok miatt elfogadta az új vezetőket, így például Péter Jánost is, még ha utána hamar meg is rendült bennük a bizalmuk.

Soos Gézának át kellett élnie, hogy üldözi saját népe és egyháza, így 1951-ben az Amerikai Egyesült Államokba költözött családjával, itt próbálta a hazájukat elhagyó reformátusokat összefogni. Egy ilyen útja során történt autóbalesetben halt meg 1953-ban, korán árván hagyva öt gyermekét.⁸⁴

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltár (BFL)

VII.1.a Budapesti Király Ítéltábla, Elnöki iratok

XVII. 1547 Külügyminisztériumi igazolóbizottsági ügyek iratai

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (RL)

A/1c Elnöki iratok

C/141 Ravasz László iratai

Evangelikus Országos Levéltár (EOL)

Egyetemes Felügyelői Iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Igazságügyminisztérium (1882–1949)

K 577 Elnöki iratok

Külügyminisztériumi Levéltár (1848–1950)

K 58 A miniszter kabinetjének iratai

K 59 Az elnöki osztály iratai

K 63 A politikai osztály általános iratai

K 66 A sajtó- és kulturális osztály iratai

K 71 A külföldön élő magyar állampolgárok gondozását ellátó osztály iratai

K 72 Az utazás- és útlevélügyi osztály iratai

K 76 A futáiroda iratai

K 84 Berni követség

K 89 Helsinki követség

K 107 Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus

K 141 Zürichi főkonzulátus

Miniszterelnökségi Levéltár (1867–1949)

K 30 A tájékoztatási osztály iratai

XIX-J-1-r Külügyminisztérium: Titkárság

XIX-J-1-u Külügyminisztérium: Miniszteri és miniszterhelyettesi iratok

84 Soos: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéze*, 88.

Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (MREZsL)

2. a. fond Konventi közigazgatási iratok

2. f. fond Konventi külügyi bizottság iratai

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FEKETE Károly: Ifj. dr. Varga Zsigmond debreceni vértanú teológus, in: Bereczki András (szerk.): *Mártírok százada. 56 és a XX. század magyar református lelkész-vértanúi*, Budapest, Kairosz, 2017, 51–62.
- HORNYÁK Máté: Kövesdy Boér Elek kitelepítése, in: Kiss Réka–Lányi Gábor (szerk.): *Hagyomány, Identitás, Történelem 2021*, Budapest Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2022, 309–322.
- HÖGYE Mihály: *Az utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén*, Budapest, Püski, 1989.
- KISS Réka: Soos Géza, a kiemelkedő ifjúsági vezető és politikus, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten, 1. kötet*, Budapest, Argumentum–ELTE BTK, Művelődéstörténeti Tanszék, 2006.
- PAP László: *Tíz év és ami utána következett 1945–1963. Adalékok a Magyarországi Református Egyház XX. századi történetéhez*, Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1992.
- PRITZ Pál: *Iratok a Magyar Külügyi Szolgálat történetéhez 1918–1945*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- SOOS Gézáné TUDÓS Ilona et al. (szerk.): *Evangéliumot Magyarországnak! Soos Géza emlékkönyv 1912–1953*, Budapest, Ráday Gyűjtemény, 1999.
- SOOS Gézáné TUDÓS Ilona: *Mint a Jézus Krisztus jó vitéze. II. Tim 2:3. Emlékezés Soos Gézára*, Budapest, Magánkiadás, 1989.
- SZÁSZ Lajos: *Baltazár Desző református püspök közéleti és egyházi tevékenysége, Doktori (PhD) disszertáció*, Budapest, ELTE BTK, Kézirat, 2021, https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/61882/dissz_szasz_lajos_tortenelemtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés: 2025. február 14.)
- SZEKÉR Nóra: *A Magyar Közösség története. PhD értekezés*, Budapest, PPKE BTK, Kézirat, 2009, https://disszertacio.ppke.hu/id/eprint/22/1/BTK_DD_2009_szeker.pdf (Letöltés: 2025. február 3.)
- SZEKÉR Nóra: *Titkos Társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*, Budapest, Jaffa, 2017.
- SZEMES József: *A Szent László Társulat története, 1861–1941*, Veszprém, Egyházme-gyei Nyomda, 1942.